

Terveyden edistäminen perusterveydenhuollossa – mitä uutta tuo vuosi 2009?

Marjaana Pelkonen, ylitarkastaja
etunimi.sukunimi@stm.fi

Sisällys

- Uusi terveydenhuoltolaki ja sen jatkovalmistelu
- Toimiva terveyskeskus -hanke
- Lasten, nuorten ja perheiden terveyden edistäminen
 - Asetus neuvolatoiminnasta ja koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta
 - Lasten Kaste
 - Opiskeluterveydenhuollon järjestäminen
 - Oppilas- ja opiskelijahuollon kehittäminen
- Lopuksi

Uusi terveydenhuoltolaki ja sen jatkovalmistelu

- Yhdistää kansanterveyslain ja erikoissairaanhoidon lain
- Valmistelua ohjanneet periaatteet ja lähtökohdat
- Työryhmän esitys valmistui syksyllä 2008 (Selv 2008:28)
- Laaja lausuntokierros, yli 300 lausuntoa
- Lausuntoyhteenvedot julkaistu, saatavissa STM:n kotisivuilta
- Aikataulu: He 2010, voimaan 2011
- Myös sosiaalihuollon lakeja uudistetaan (HE 2012, voimaan 2013)
- Valmisteilla sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä koskeva laki, HE 2010, voimaan 2013
- Terveydenhuoltolain jatkovalmistelu etenee virkamiestyönä

Terveydenhuoltolaissa päätettäviä asioita

Muun muassa

- Asiakas- ja potilaslähtöisyys, ml. valinnanvapauden lisääminen
- Terveyden edistäminen
- Perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon integraatio
- Sosiaalihuollon ja terveydenhuollon yhteistyö
- Hoitotakuu
- Järjestämisvastuu ja kunnan suhde yhteistoiminta-alueeseen ja piiriin

Ja edelleen...

- Alueellinen ja toiminnallinen eheys
- Valtakunnallinen ja alueellinen työnjako
- Kustannusten jako ja kalliiden hoitojen tasausjärjestelmät
- Valtioneuvoston valtuudet kuntien ohjaamiseen

Uusi terveydenhuoltolakiehdotus kiteyttää kuntien velvoitteet terveyden ja hyvinvoinnin edistämisessä

- 17 § Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen

”Kunnan tulee **seurata** kunnan asukkaiden terveydentilan ja siihen vaikuttavien tekijöiden kehitystä väestöryhmittäin sekä huolehtia terveysnäkökohtien huomioon ottamisesta kunnan kaikissa toiminnoissa.

Kunnan tai useamman kunnan yhdessä on osana kuntasuunnitelmaa tai erillisenä laadittava kuntalaisten terveyttä ja hyvinvointia edistävistä sekä terveysongelmia ehkäisevistä toimista ja palveluista sekä niihin varattavista voimavaroista **suunnitelma**, joka hyväksytään kunkin kunnan kunnanvaltuustossa ja tarkistetaan vähintään kerran neljässä vuodessa. Suunnitelman toteutus tulee kytkeä osaksi kunnan strategian ja taloussuunnitelman valmistelua ja päätöksentekoa. Suunnitelman seuranta tulee kytkeä osaksi kunnan kokonaisvaltaisia arviointi- ja seurantajärjestelmiä.

Kunnassa tulee sopia **poikkihallinnollisesta yhteistyöstä** sekä yhteistyöstä terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi muiden viranomaisten sekä terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen palveluja tuottavien yhteisöjen ja laitosten välillä. Mikäli sosiaali- ja terveyspalvelut on järjestetty useamman kunnan yhteistoimina, tulee sopia yhteistyöstä peruskunnan muiden hallinnonalojen kanssa.”

- 47 § Terveyden, toimintakyvyn ja sosiaalisen turvallisuuden edistäminen **alueellisesti**

”Sairaanhoitopiirin tai terveystieteiden tehtävänä on omalta osaltaan edistää terveyttä, toimintakykyä ja sosiaalista turvallisuutta alueellaan sekä osana kaikkia erikoissairaanhoidon hoitoprosesseja että tarjoamalla asiantuntemusta ja tukea alueen kunnille alueellisessa suunnittelussa, järjestämällä koulutusta, kokoamalla terveysseurantatietoja sekä levittämällä sairauksien ehkäisyä koskevia toimintamalleja ja toimintaohjelmia.”

Toimiva terveyskeskus –ohjelma (1/4)

Tavoitteet:

- Laadukkaiden ja tarpeenmukaisten palvelujen hyvä saatavuus; hoitoon pääsy paranee. Kaikille tarvitseville omalääkäri, jonotus-/odotusajat kuriin.
- Asiakaskeskeisyyden parantaminen, ”asiakas keskiössä”. Asiakkaan valinnanvapauden lisääminen, ”kumppanuus”.
- Terveysten edistäminen ja ehkäisevä toiminta ovat terveyskeskustoiminnan perusta.
- Osaavan työvoiman hyvä saatavuus. Lääkäripula poistuu terveyskeskuksista.
- Johtamisen korkeatasoisuuden turvaaminen.

Toimiva terveyskeskus –ohjelma (2/4)

Käytännöt terveyskeskuksissa – palvelutuotannon kehittäminen:

- Työn ja vastuun jako koulutuksen antaman osaamisen mukaan
 - Esim. akuuttihoitajavastaanotot
- Lääkärintyön, hammaslääkärityön uudelleen mallintaminen
 - Esim. listautumismallit
- Keskitetyt akuutti-, päivystysvastaanotot
- Lääkehoidon kehittäminen (etenkin monilääkityt potilaat)
- Erikoissairaanhoidon tuki terveyskeskuksille
- Ehkäisevän työn nivominen kuntaorganisaatioiden toimintoihin
- Tietotekniikan nopeampi ja parempi hyödyntäminen

Toimiva terveyskeskus –ohjelma (4/4)

Käynnistettyjä toimenpiteitä:

- Perusterveydenhuollon toimintamallien kartoitus. Vaasan yliopisto. Valmis 2/2009
- Toimiva terveyskeskus –kutsuseminaari 10.3.2009
- Suun terveydenhuollon ”omahammaslääkäri”-pilotti suunnitteilla Jyväskylään
- Terveyskeskustoiminnan ”brändäys”; olemme ylpeitä suomalaisesta perusterveydenhuollon mallista; järjestöt merkittävässä asemassa. *Terveyskeskuskäsikirja*
- Lainsäädäntö: terveydenhuoltolaki, sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä koskeva laki, PARAS -puitelaki
- *Kaste-ohjelma* tukee pth-hankkeita ja em. tavoitteiden toteuttamista

Asetus neuvolatoiminnasta ja koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta

Taustaa: Lainsäädäntö ja sen kehittäminen

- Kansanterveyslaki 1972
 - uudistettu 2005 ja 2006
 - mm. **valtuutus** neuvolatoimintaa, kouluterveydenhuoltoa, opiskeluterveydenhuoltoa sekä lasten ja nuorten ehkäisevää suun terveydenhuoltoa koskevan asetuksen antamiseen
- Lastensuojelulaki uusittu, voimaan 2008
 - useita uusia velvoitteita terveydenhuollolle
 - huom. ehkäisevä lastensuojelu
 - suunnitelma lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi ja lastensuojelun järjestämiseksi

Taustaa: Nykyiset oppaat ja suositukset informaatio-ohjauksen välineinä

- Kouluterveydenhuollon opas 2002
- Lastenneuvolaopas 2004
- Kouluterveydenhuollon laatusuositus 2004
- Opiskeluterveydenhuollon opas 2006
- Seksuaali- ja lisääntymisterveyden edistämisen toimintaohjelma 2007

Taustaa: Selvitykset, kannanotot

Selvitykset ja tutkimukset lasten, nuorten ja lapsiperheiden terveydestä ja hyvinvoinnista

-> Huoli ongelmien kasautumisesta

Selvitykset ja tarkastukset palvelujen tilasta, mm.

- Opiskelijaterveydenhuollon tila vuonna 2002, STM 2002
- Äitiys- ja lastenneuvolatyö Suomessa, STM 2005 ja Stakes 2008
- Kouluterveydenhuollon laatusuosituksen toimeenpano, Stakes 2007
- Stakesin terveystieteiden kyselyt 2003 ja 2005 (tulossa 2008)
- Valtiontalouden tarkastusvirasto, Apulaisoikeuskansleri

-> Tulosten mukaan johtaminen, henkilöstövoimavarat sekä toiminnan sisältö ja toimintatavat vaihtelevat eri puolilla maata

-> Informaatio-ohjaus ei toimi riittävästi (huom. seuranta järjestelmien puutteet)

Asetuksen valmistelu: valtuutus

Asetusluonnoksessa säädetään ktl:n valtuutuksen mukaan:

- Terveysneuvonnan sisällöstä äitiysneuvolapalveluissa
- Terveysneuvonnan ja terveystarkastusten sisällöstä ja määrästä lastenneuvolapalveluissa sekä ehkäisyneuvonnassa
- Oppilaan terveyden seuraamiseen ja edistämiseen kuuluvien neuvonnan ja tarkastusten sisällöstä ja määrästä kouluterveydenhuollossa sekä terveydentilan toteamista varten tarpeellisesta erikoistutkimuksesta
- Opiskeluterveydenhuollon tarkemmasta sisällöstä
- Lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta

Asetuksen **tarkoituksena** on varmistaa, että terveysneuvonta ja terveystarkastukset ovat suunnitelmallisia, tasoltaan yhtenäisiä ja yksilöiden ja väestön tarpeet huomioon ottavia

■ Asetuksen **tavoitteena** on:

- parantaa ehkäisevien palvelujen yhdenmukaista ja tasavertaista toteutumista maan eri osissa ja vähentää näin eriarvoisuutta,
- tehostaa terveyttä edistävää ja ehkäisevää työtä,
- kaventaa väestöryhmien välisiä terveyseroja.

Ehdotukset: Asetuksen runko ja sisältö 1

- Ehdotus: asetusteksti ja perustelumuiatio
- Yleiset säännökset
 - Asetuksen tarkoitus
 - Soveltamisala
 - Palvelujen järjestäminen: yhtenäiset toimintaohjelmat
- Terveystarkastusten sisältö ja määrä
 - Terveystarkastusten järjestäminen
 - Määräaikaiset terveystarkastukset
 - Erikoistutkimukset kouluterveydenhuollossa
 - Kouluyhteisön ja opiskeluympäristön terveellisuuden ja turvallisuuden valvonta ja edistäminen
 - Erityisen tuen tarpeen tunnistaminen ja järjestäminen

Ehdotukset: Asetuksen runko ja sisältö 2

- **Terveysneuvonnan sisältö ja määrä**
 - Terveysneuvonnan yhteinen sisältö
 - Terveysneuvonnan täydentävä sisältö
 - Ehkäisyneuvonta ja muu seksuaaliterveysneuvonta
- **Terveyden ja sairaanhoitopalveluiden järjestäminen opiskelijoille**

suun terveydenhuolto,

mielenterveys,

päihdeongelmat,

seksuaaliterveys,

muut oppilaitoksen sijaintikunnan järjestämät ktl:n mukaiset terveyden- ja sairaanhoitopalvelut

Ehdotukset: Asetuksen runko ja sisältö 3

- Erinäiset säännökset
 - Lastensuojelulain mukaiset velvoitteet
 - Voimaantulo ja siirtymäsäännökset
1.7.2009, paitsi määräaikaistarkastuksia koskeva
pykälä 1.1.2011

Ehdotukset: keskeiset linjaukset

- Terveysseurannan ja terveysneuvonnan runko odotusajalta työelämän kynnykselle, saumattomasti jatkuva kokonaisuus
- Universaalisuus, koko ikäluokka
- Palvelujen kohdentaminen (positiivinen diskriminaatio)
- Yksilöllisyys; voimavarat, huolet, kehitysvaihe, yksilöllinen tarve
- Perhe, muut kehitysympäristöt
- Yhteistyö, moniammatillisuus
- Kunnan velvollisuus järjestää palvelut

Ehdotukset: keskeiset linjaukset

- Määräaikaisten terveystarkastusten järjestäminen
 - kaikille ennalta määrättyyn ikä- tai vuosiluokkaan kuuluvalla
 - th:n, klön tai lääkärin selvittävänä poisjäävien tuen
 - lisäksi tarkastuksia yksilöllisen tarpeen mukaan
 - selvitetään terveydentila, kasvu ja kehitys, perheen hyvinvointi
 - jatkotutkimusten, tuen ja hoidon tarpeen toteaminen varhain
 - lapsen ja nuoren toivomukset ja mielipiteet
 - toteutus tarpeen mukaan moniammatillisesti
 - yksilöllinen hyvinvointi- ja terveystuennitelma

Ehdotukset: keskeiset linjaukset

- Määräaikaiset terveystarkastukset
 - odotusaika: 1 laaja tarkastus
 - imeväisiässä vähintään 9 tarkastusta
 - vähintään 2 lääkärintarkastusta
 - laaja tarkastus: 4 kk
 - 1-6 vuoden iässä vähintään 6 tarkastusta
 - laaja tarkastus 18 kk ja 4 v
 - oppilaalle tarkastus jokaisella vuosiluokalla
 - laaja tarkastus: 1., 5. ja 8. lk
 - lukio ja ammatill. oppilaitos: th-tarkastus 1. vuonna, lääkäri 1. tai 2 v
 - amk, yliopisto: terveystarkastus, jonka perusteella terveystarkastus
- Suun terveydentilan arviointi

Ehdotukset: keskeiset linjaukset

- Laaja terveystarkastus
 - koko perheen hyvinvointikatsastus
 - aina terveydenhoitaja ja lääkäri, tarvittaessa muu yhteistyö
 - sisältö:
 - lapsen terveystarkastus
 - lapsiperheen hyvinvoinnin selvittäminen niiltä osin kuin se on välttämätöntä hoidon ja tuen järjestämisen kannalta
 - huoltajien suostumuksella päivähoidon ja esiopetuksen henkilökunnan arvio, opettajan arvio
 - yhteistyössä arvio lapsen terveydentilasta ja mahdollisesta jatkotutkimuksen, tuen ja hoidon tarpeesta
 - mahdollistaa koko ikäluokan terveydentilan tarkastelun

Erityisen tuen tarpeen tunnistaminen ja järjestäminen

- Erityisen tuen tarve tunnistettava mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja tarpeenmukainen tuki järjestettävä viiveettä
- Erityisen tuen tarve selvitettävä, jos lapsessa, nuorella, perheessä tai ympäristössä on tekijöitä, jotka uhkaavat lapsen tai nuoren tervettä kasvua, kehitystä mukaan lukien
 - lapsen ongelmat (sairaus, oppimishäiriöt, kiusaaminen)
 - lapsen kaltoinkohtelu
 - vanhempien ongelmat
 - perheen toimeentuloon ja elinoloihin liittyvät ongelmat

Erityisen tuen tarpeen tunnistaminen ja järjestäminen jtk

- lisäkäynnit, kotikäynnit
- tavoitteellinen suunnitelma, jota seurataan ja arvioidaan
- yhteistyö kunnan eri toimijoiden kanssa
 - kotiapu, lastensuojelu
 - erikoissairaanhoido
 - muut tahot

-> Varhainen tuki, syrjäytymisen ehkäisy

Ehdotukset: keskeiset linjaukset

Terveysneuvonta

- Yhteinen sisältö
 - selvitettävä yhteistyössä elämäntilanne, voimavarat, neuvonnan tarpeet,
 - sisältö tarpeenmukaista, näyttöön perustuvaa; yksilöllisesti
 - yksilöt, ryhmät, lähiyhteisöt
 - keskeiset aihealueet, mm. psykososiaalinen ja fyysinen kehitys, imetys ja ravitsemus, ihmissuhteet, seksuaaliterveys, liikunta, väkivalta, media..
- Eriytyvä sisältö
 - Odotusaikana: molemmat vanhemmat
 - kotikäynnit,
 - perhevalmennus, vanhempainryhmät
 - Alle kouluiässä
 - Koulu- ja opiskeluiässä

Jatkovalmistelu

- Julkaisu
 - Asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta. Työryhmän muistio. STM Selvityksiä 2008:37.
 - Haettavissa: www.stm.fi -> julkaisut 2008
- Luovutettu peruspalveluministerille 9/2008
- Laaja lausuntokierros syksyllä 2008 -> Viimeistely
- Kustannus selvitys (Rimpelä ym. Stakes 2008)
- Esittely valtioneuvostolle alkuvuodesta 2009
- Julkaisu: asetus ja viimeistelty muistio/ohje k 2009
- Toimeenpano: tiedotus, koulutus, kehittämistyö
- Seuranta ja valvonta

Lasten, nuorten ja perheiden palvelujen kehittäminen

Tausta

- Tutkimustiedon ja kokemuksen kertyminen lasten ja nuorten
 - kehityksestä, kehityksen tukemisesta ja ehkäisystä
 - ongelmien hoidosta lapsen ja nuoren omissa kehitysympäristöissä (koti, päivähoito, koulu, vapaa-aika)
- Liittyminen kansainväliseen kehitykseen
- Huolestuttava kehitys palveluissa ja kustannuksissa

Yhteenvedoa tilanteesta

- Palvelujen käyttö lisääntynyt
 - käyttö kanavoitunut erityispalveluihin
 - erityisesti osastohoitoon ja sijaishuoltoon
- Kustannukset samoin
 - esim. 16 000 alaikäistä lasta sijaishuollossa: n. 500 milj. euroa
 - arviolta noin 60-70 % lasten/nuorisopsykiatrisesta työvoimasta sidottu osastohoitoon

Johtopäätös

Tutkimukset ja tilastot paljastavat peruspalvelujen vaikeudet selvittää

- lasten kehityksen tukemisesta
- häiriöiden ehkäisystä
- korjaavista palveluista lievästi tai kohtelevista oireilevilla

Toiminnallisia ongelmakohtia

- Lasten ja nuorten palvelujen hajanaisuus
- Palveluihin ohjautuminen sattumanvaraista
- Palvelujen systemaattinen kehittäminen mahdotonta
- Sektorien väliset raja-aidat
 - perustaso-erityistaso; terveys – sosiaalitoimi
- johtavat katkoihin avun saannissa ja asiakkaiden luukuttamiseen

Palvelujen kehittäminen 2000-07

- Kymmeniä ellei satoja hankkeita
- Hienoja kokeiluja ja kehittämistyötä
- -> valmiutta ja halua muutokseen on

MUTTA

Hankkeet olleet sektorien sisäisiä

Yksittäiset hankkeet kuolevat jäädessään yksin

Yksittäiset hankkeet eivät muuta kokonaisuutta

Työntekijät turhautuvat ja väsyvät

Lasten ja nuorten kehityksen tukeminen ja palvelujen parantaminen 2008-

- Uudistetaan lasten ja nuorten ja lapsiperheiden palveluja **kokonaisuutena**
- Perustasolla kehitetään ja nivotaan yhteen kehitystä tukevat, ongelmia ja häiriöitä ehkäisevät ja korjaavat palvelut **yli nykyisten sektorirajojen** (kuten terveystyö-, sosiaali-, nuorisotyö-, sivistystyö- ja poliisitoimi)
- Erityispalveluja kehitetään tukemaan peruspalveluja erilaisilla toimintavaihtoehtoilla (kuten lastenpsykiatria, lastensuojelu ja kasvatus- ja perheneuvolat),
- Tuodaan palvelut suoraan lasten ja nuorten **kehitysympäristöihin** (koti, päivähoito, koulu, vapaa-ajan toiminta) ja puretaan laitoseskeisyyttä.

Rahoitusta saaneet hankkeet 2008-2010

- Länsi-Suomi: Varsinais-Suomi ja Satakunta: 2,07 milj euroa
- Pohjois-Suomi: Kainuu, Oulu ja Oulun seutu: 1,87 milj euroa
- Itä- ja Keski-Suomi: 2,35 milj euroa
- Kasvava hankeperhe 2009-
- Hakemukset Etelä-Suomesta ja Väli-Suomesta

Remontti-hankkeet

- Laajapohjaiset hankkeet yli sektorirajojen
- Yhteiset periaatteet, mutta eri fokukset erilaisilla Suomen alueilla (mm. hyöd. aik. kehittämistyötä)
- Jatkuva oman työn kehittäminen: eivät ole valmiita hankepaketteja
- Velvollisuus läpinäkyvyyteen ja tiedon ja kokemuksen jakamiseen omalla alueella ja valtakunnallisesti
- Pitkällä tähtäimellä päämääränä kattavuus yli maan
- Tutkimuksellinen näyttö
- Valtakunnallinen ohjaustyö

Monivuotinen, monitasoinen työkenttä

- Asiakaslähtöisyys
- Asenteet, ideologiat, teorit ja professioiden suhteet keskusteltava
- Uudet monitasoiset työmenetelmät
- Koulutus - työntekijöiden perus- ja jatkokoulutus
- Organisatoriset esteet?
- Lainsäädäntö?
- Haaste myös valtakunnalliselle tutkimus- ja ohjaustyölle

Opiskeluterveydenhuollon järjestäminen ammattikorkeakouluissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa

- Työryhmä asetteilla STM:ssä
- Tehtävänä
 - selvittää ammattikorkeakoulujen ja toisen asteen ammatillisen koulutuksen opiskeluterveydenhuollon järjestämistapoja ja kustannuksia
 - tukea ja kehittää opiskeluterveydenhuollon palvelujen saatavuutta

Lopuksi

- Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen ja perusterveydenhuollon kehittäminen myös osa Kaste-ohjelmaa
- Paras-hankkeen eteneminen
 - kysely kunnille
- Paljon asioita valmistelussa, osasta päätetään
- THL:n organisoituminen – tuki kunnille

- Haasteena kuntien taloudellinen tilalle ja toimen terveyden edistämiseksi